

Boekbesprekingen

Arianne N. Baanders, **Leavers, planners and dwellers. The decision to leave the parental home.** Landbouwwuniversiteit Wageningen, Wageningen 1998, 245 pp.

Vanaf de Tweede Wereldoorlog tot ver in de jaren zeventig zijn jongeren op steeds jongere leeftijd op zichzelf gaan wonen. Tot verbazing van velen steeg deze leeftijd weer in de jaren tachtig. Door sommigen werd dit gezien als een reactie op de verslechterde economische positie, door anderen als teken van de gemakzucht van de moderne jeugd, die de comfortabele positie thuis niet wilde verruilen voor het harde leven op eigen benen. Arianne Baanders stelt zich naar aanleiding van deze discussie de vraag welke factoren het uit huis gaan van jongeren in de jaren tachtig hebben beïnvloed. Op basis van eerder verricht onderzoek naar de veranderende positie van jongeren sinds de jaren vijftig, komt ze tot de veronderstelling dat het uit huis gaan zal samenhangen met de financiële positie van jongeren, het aanbod van geschikte woningen en de normatieve verwachtingen van henzelf en van hun ouders en vrienden. Dit zijn de factoren waarvan zij in haar onderzoek de invloed wil nagaan.

De analyse begint met een presentatie van gegevens uit de woningbehoeftenonderzoeken van 1981, 1985 en 1989. Daaruit blijkt dat tegen de verwachting in de kans dat jongeren uit huis gaan over het gehele decennium gezien is toegenomen, al geldt dit sterker voor de jongere dan voor de oudere leeftijdscategorieën. In het bijzonder de 21- tot 26-jarige vrouwen bleven in 1985 langer thuis wonen dan in 1981 en 1989. Vervolgens onderzoekt ze bij een gestratificeerde steekproef uit de bevolking van 18 tot 26 jaar de motieven om al dan niet uit huis te gaan en de factoren die bij dat besluit een rol spelen. Ze gaat uit van de 'theory of planned behaviour' van Ajzen en Fishbein, die stellen dat aan gedrag intenties voorafgaan en dat die intenties worden gevormd door opvattingen, subjectieve normen en een interpretatie van relevante omgevingsfactoren. Daarom onderscheidt ze drie groepen, die systematisch met elkaar worden vergeleken: de vertrekkers (jongeren die sinds maximaal een jaar op zichzelf wonen), de planners (jongeren die de intentie hebben binnen een jaar uit huis te gaan) en de blijvers (jongeren die nog geen plannen hebben om uit huis te gaan).

Het onderzoek levert in de eerste plaats gegevens op over de motieven van jongeren om te vertrekken danwel thuis te blijven. De belangrijkste motieven om uit huis te (willen) gaan, zijn onafhankelijkheid, paarvorming, werk en opleiding. Dit laatste motief scoort zeer laag bij de blijvers, maar van de vertrekkers heeft 26% dit motief. Ongeveer eenderde van de blijvers geeft paarvorming als belangrijkste motief om eventueel uit huis te gaan, tegen slechts 20% van de vertrekkers. Dit is curieus, omdat van de vertrekkers 30% direct al dan niet gehuwd gaat samenwonen. Onafhankelijkheid scoort het hoogste als motief bij alledrie groepen: meer nog bij de blijvers dan bij de vertrekkers.

Vervolgens wordt gekeken welke factoren het uit huis gaan beïnvloeden. Eerst wordt een paragraaf gewijd aan de huisvesting die jongeren wensen of acceptabel vinden en de woning

waarin vertrekkers terechtkomen. Blijvers hebben hogere eisen dan vertrekkers, studenten stellen lagere eisen dan werkenden. Een volgende paragraaf gaat over het inkomen dat jongeren hebben en het inkomen dat ze nodig achten om op zichzelf te wonen. Ook hier weer is er een verschil tussen blijvers en vertrekkers en zitten de planners daartussenin: blijvers zijn van oordeel dat ze een hoger inkomen nodig hebben om op zichzelf te kunnen wonen dan vertrekkers. Ten slotte worden de opvattingen en verwachtingen van ouders, vrienden en de jongeren zelf behandeld. Hieruit blijkt dat vertrekkers de houding van ouders en vrienden jegens vertrek positiever inschatten dan de blijvers.

De uitkomsten van de zeer gedetailleerde analyses wijzen uit dat de 'objectieve' factoren, zoals de hoogte van het inkomen of het aanbod van geschikte woningen, niet doorslaggevend zijn in de keuze wel of niet uit huis te gaan: jongeren passen hun standaarden met betrekking tot de gewenste financiële ruimte of woonruimte aan als ze het huis uit willen. Studenten doen dat het meest rigoureuus: zij willen genoeg nemen met een kamer zonder eigen faciliteiten en een klein budget. Op vrijwel alle behandelde punten zijn er verschillen tussen blijvers, planners en vertrekkers, maar de verschillen zijn het grootst waar het de houding van ouders betreft. Blijvers zeggen veel vaker dat hun ouders niet positief staan tegenover hun vertrek dan planners en vertrekkers. Baanders trekt daaruit de conclusie dat druk van ouders één van de belangrijkste verklaringen is voor de vraag of iemand een blijver, een planner of een vertrekker is. Deze conclusie heeft mij niet overtuigd. De gehanteerde methode geeft geen uitsluitel over oorzaak en gevolg. Het feit dat jongeren die thuis blijven, zeggen dat hun ouders niet positief tegenover hun vertrek staan, zou evenzeer kunnen worden opgevat als een legitimatie. Het is niet ondenkbaar dat jongeren, zeker als ze wat ouder worden, zichzelf menen te moeten rechtvaardigen voor het feit dat ze nog thuis wonen. Door te wijzen op hun ouders kunnen zij hun eigen wens om thuis te blijven legitimeren. Hetzelfde geldt overigens voor de uitkomst dat blijvers menen meer geld en betere woonruimte nodig te hebben; ook dat zouden argumenten kunnen zijn die ter legitimatie van de keuze om (nog) thuis te blijven worden aangevoerd.

Om dit soort verbanden op het spoor te komen zouden gesprekken met blijvers, planners en vertrekkers hebben kunnen dienen. Het is daarom jammer dat Baanders de ruim driehonderd essays die ze jongeren heeft laten schrijven over motieven voor en consequenties van uit huis gaan alleen heeft gebruikt om haar vragenlijst op te stellen. Als ze dit materiaal niet bij middelbare scholieren, maar bij jongeren tussen 18 en 26 jaar had verzameld, dan zou ze daaruit de verbanden die uit haar statistische analyses naar voren komen wat diepgaander hebben kunnen bekijken. Het zou ook een mogelijkheid hebben gegeven om de these van de gemakzuchtige jeugd die het ouderlijk huis als 'hotel mamma' gebruikt, wat nader te bekijken. Het boek zou daardoor niet alleen overtuigender, maar ook wat spannender zijn geworden.

*Ali de Regt
Afdeling Sociologie
Universiteit van Amsterdam*

M. Kalmijn, W. Bernasco en J. Weesie (red.), **Huwelijks- en samenwoonrelaties in Nederland. De organisatie van afhankelijkheid**. Van Gorcum, Assen 1999, 254 pp.

Wie het boek *Huwelijks- en samenwoonrelaties in Nederland* onder redactie van Kalmijn, Bernasco en Weesie leest, komt tot de ontdekking dat hij of zij verrassend weinig weet van Nederlandse relatiepatronen. En dat terwijl de lezer zeer waarschijnlijk ook deel uitmaakt van een huwelijks- of samenwoonrelatie. Het boek had daarom best wel de ondertitel 'Het onbekende gezinsleven en andere samenwoonarrangementen' kunnen hebben aangezien het zoveel

wetenswaardigheden over dit fenomeen bevat. Maar ook de ondertitel 'De organisatie van afhankelijkheid' is fraai en geeft goed aan wat in dit boek de rode draad van het onderzoek vormt. Een tienkoppige onderzoeksgroep heeft de gegevens van ruim 1500 huishoudens geanalyseerd. Beide partners vulden de vragenlijst in waarbij sommige vragen in een aparte ruimte beantwoord werden.

Bekend is dat mannen in de eerste relatie ouder zijn dan vrouwen (2,6 jaar om precies te zijn). Maar een minder bekende (maar zeker voor oudere mannen interessante) bevinding is dat mannen die laat getrouwd zijn (op een leeftijd boven 32 jaar), gemiddeld een vijf jaar jongere vrouw hebben. Laat getrouwde vrouwen hebben partners die gemiddeld 1,7 jaar ouder zijn.

Ook boeiend is het antwoord op de vraag waar de partners elkaar ontmoet hebben. Het blijkt dat tijdens het uitgaan de romantiek de meeste kans van slagen heeft, want 42% van de paren heeft dezelfde uitgaansgelegenheden bezocht. Andere ontmoetingsplaatsen, zoals de eigen buurt, verenigingen, werk en school blijken in veel mindere mate als huwelijksmarkt te fungeren.

Als relatievorm kiezen partners nog heel traditioneel voor een huwelijk in gemeenschap van goederen. 73% van de paren leeft onder dit arrangement ten tijde van het interview. Maar velen (42%) begonnen hun relatie door samen te wonen zonder contract. Uit de vergelijking van leeftijdscohorten valt op te maken dat de populariteit van het huwelijk in gemeenschap van goederen tanende is. Van de generaties die na 1985 hun huishouden vormden, is op dit moment nog maar 44% gehuwd in gemeenschap van goederen. De jonge generatie woont vaker samen zonder contract (33%), of met contract (10%), of op basis van huwelijkse voorwaarden (12%).

Ook andere feiten wekken sterk de belangstelling. Zo heeft 56% van de paren alleen een gezamenlijke bank- of girorekening. Blijkt 93% van de mannen gezamenlijk met hun partner naar de bioscoop te gaan, terwijl het sporten of de hobby's bijna niet gezamenlijk gedeeld worden. De taakverdeling binnen het gezin neigt na de geboorte van een eerste kind heel sterk naar een traditioneel patroon. Het percentage waarin mannen deelnemen in huishoudelijke taken daalt van 20% naar 14% na de geboorte van de eersteling.

De lezer kan uit deze onderzoeksbevindingen heel praktische conclusies trekken met grote persoonlijke consequenties. Men kan bijvoorbeeld iets leren met betrekking tot zijn/haar zoekgedrag op de relatie-/huwelijksmarkt. Ook ten behoeve van beleid zijn deze gegevens relevant, bijvoorbeeld daar waar het gaat om arbeidsmarktaandeel van vrouwen, taakverdeling en emancipatie of echtscheiding. Mensen kunnen duidelijk iets met deze nieuwe feiten. Ze zijn relevant.

Toch vonden de onderzoekers zelf deze resultaten van descriptieve statistiek (zoals de rechte tellingen en de kruistabellen in het vakjargon heten) kennelijk niet het meest interessant. Zij kozen voor een zuiver wetenschappelijke benadering vanuit het perspectief van de economische theorie en de calculerende partner. De wetenschapsopvatting is duidelijk als positivistisch of deductief-nomologisch te karakteriseren. Het achterliggende mensbeeld is dat van de rationele keuze benadering. Kortom: men zet niet in op descriptief onderzoek, maar op verklarend hypothesetoetsend onderzoek op basis van economische theorie.

De toepassing van economische theorie op samenlevings- en cohesievraagstukken is veelal verfrissend en vernieuwend. Een voorbeeld daarvan betreft de verklaring van het leeftijdsverschil tussen man en vrouw. Volgens de economische theorie zou de grotere verdien capaciteit van de man geruimd worden tegen vrouwelijke aantrekkelijkheid. Iedereen kent het stereotYPE van de gefortuneerde grijsaard met de jonge blonde godin. Maar het is wat vergezocht om een leeftijdsverschil van gemiddeld 2,6 jaar op economische gronden te verklaren. Toch vindt de onderzoeker enige steun voor de economische hypothese, want het leeftijdsverschil is kleiner als de vrouw aan het begin van de relatie werkt. De oude vertrouwde sociologische hypothesen doen het echter ook goed. Zo is er ondersteuning voor de hypothese dat traditio-

nele paren niet snel afwijken van een leeftijdsverschil in het voordeel van de man. De multidisciplinaire benadering (sociologie én economie) werpt zijn vruchten af, maar aan de keuze voor de economische theorie wordt soms wel erg vastgehouden ten nadele van robuuste en vertrouwde sociologische theorieën.

In enkele gevallen lopen hoofdstukken stuk op een overmaat aan geavanceerde methoden en technieken welke het triviale karakter van de onderzoeksbevindingen niet kunnen verhullen. De verklarende benadering blijkt vaak overambitieuze en nietszeggend. Wat te denken van de hypothese dat bij een verschil in vermogen de kans kleiner is dat partners trouwen in gemeenschap van goederen! In gewone mensentaal: wie een eigen zaak heeft, is vaker op huwelijkse voorwaarden getrouwd. Er kwam een logistische regressieanalysestechniek aan te pas om deze *common sense*-hypothese te toetsen.

Hoewel verschillende hypotheses hooguit tot een bevestiging van vanzelfsprekende kennis leiden, komen er in het boek *Huwelijks- en samenwoonrelaties in Nederland* ook juweeltjes voor waarbij economische theorieën (zoals de transactiekostentheorie of onderhandelingsmodellen met Nash-oplossing) in combinatie met een goed gebruik van analysestechnieken dieper inzicht in de sociale werkelijkheid verschaffen. Zo blijkt uit regressieanalyses dat wanneer vaders meer betrokken zijn bij de opvoeding van kinderen, de kans op echtscheiding kleiner is omdat de moeders tevredener zijn over hun echtgenoot. Maar uit de sophisticated analyse blijkt tevens dat er een suppressorvariabele is die roet in het eten gooit. Gezinnen waarbij mannen veel aan de opvoeding van kinderen doen, zijn tegelijkertijd de gezinnen waarbij de vrouw hoger opgeleid is en veel mogelijkheden op de arbeidsmarkt heeft. Dit verhoogt weer de kans op echtscheiding. Op deze manier wordt de complexiteit van de sociale werkelijkheid met betrekking tot de kans op echtscheiding inzichtelijk gemaakt.

Ondanks de kritische noten ten aanzien van de trivialiteit van sommige hypotheses, het ietwat dogmatisch aandoend gebruik van de economische theorie en de overkill aan zware methoden en technieken, is *Huwelijks- en samenwoonrelaties in Nederland* een uitstekend boek. Het is niet altijd duidelijk waarom per se economische theorieën gebruikt worden waar sociologische of psychologische theorieën wellicht evenveel of meer zouden kunnen verklaren, maar toch biedt dit economisch perspectief iets nieuws en verfrissends en de gekozen aanpak levert zeker een waardevolle bijdrage aan de Nederlandse sociologiebeoefening.

Het is jammer dat in de Nederlandse sociologie het descriptieve onderzoek ondergewaardeerd wordt, vooral omdat het vaak het beschrijvende gedeelte van een onderzoek is dat relevant is voor beleidsmakers en het persoonlijk leven van mensen. Hoewel de verklarende traditie een hogere wetenschappelijke relevantie toegedicht wordt, blijkt ook weer uit het boek van Kalmijn e.a. dat het beschrijvende gedeelte voor de praktijk van het samenleven uiterst belangrijk is. En dat komt vooral doordat met behulp van de descriptieve statistiek zoveel onbekende feiten van het samenleven worden ontdekt.

Voor studenten is het boek een voorbeeld dat navolging verdient. Het onderzoek wordt heel strak volgens theoretische en methodologische eisen opgezet en uitgevoerd en op deze wijze wordt ook verslag gedaan. De redactie en de schrijvers verdienen dan ook een compliment, want het is gelukt met tien schrijvers elf hoofdstukken neer te zetten die allemaal vrij sterk tot sterk zijn. Er is geen één hoofdstuk dat onder de maat is. Ook voor economen, psychologen en sociologen wiens specialisme geen betrekking heeft op de gezinssociologie is het boek een aanrader.

R. Moelker
Koninklijke Militaire Academie
Breda

C.J. Lammers, A.A. Mijs en W.J. van Noort, **Organisaties vergelijkenderwijs: Ontwikkeling en relevantie van het sociologisch denken over organisaties**. Zevende, geheel herziene druk. Het Spectrum, Utrecht 1997, 734 pp.

In 1983 verscheen de eerste druk van dit werk, geschreven door Lammers. Nu ligt de zevende druk voor ons, waarin Lammers in samenwerking met Mijs en Van Noort het boek geheel *up to date* heeft gebracht. Evenals in de voorgaande edities staat in dit boek de 'verlichtingsfunctie' van de sociologie centraal: het aanreiken van een 'nuchter, zakelijk denkkader' waarmee organisaties kunnen worden geanalyseerd en van 'zachte recepten van handelwijzen'. Tevens wordt met name in de laatste hoofdstukken gestreefd naar integratie en synthese van op het eerste gezicht soms sterk uiteenlopende en rivaliserende benaderingen.

De tekst van de eerste zes hoofdstukken van het oorspronkelijke boek, waarin een overzicht werd geboden van de belangrijkste 'genres' in de organisatiesociologie tot en met de jaren zeventig, is in deze nieuwe druk op onderdelen ingekort door het schrappen van enkele auteurs en door bepaalde ontwikkelingen meer beknopt samen te vatten. Ook is – zij het mondjesmaat – nieuwe literatuur verwerkt. Geheel nieuw is hoofdstuk 7 waarin de ontwikkelingen in de organisatiesociologie sinds het eind van de jaren zeventig worden beschreven. Behandeld worden: de nieuwe institutionele benaderingen, de populatie-ecologie, rationele keuzebenaderingen, het werk van N. Fligstein en de 'resource mobilization approach'. In hoofdstuk 8 wordt, aan de hand van de in de voorgaande hoofdstukken behandelde literatuur, een overzicht gegeven van vijf basistypen organisaties: het ATMOC-kwintet. Dit is een herziening en nadere uitwerking van het in voorgaande edities door Lammers behandelde ATMOOC-sextet. De auteurs maken aannemelijk dat deze typologie een brede toepasbaarheid bezit. In hoofdstuk 9 worden twee modellen van organisationele analyse behandeld, het systeem- en het partijenmodel. Ten opzichte van vorige versies is dit hoofdstuk ingrijpend herzien. Bijzonder interessant is de nieuwe behandeling van geïntegreerde 'partijen in een systeem'-modellen, die vruchtbare aanknopingspunten voor verder onderzoek lijken te bieden. Grotendeels nieuw is ook hoofdstuk 10, waarmee het boek wordt afgesloten. Hierin wordt eerst de wetenschappelijke opbrengst van het organisatie-sociologisch onderzoek van deze eeuw besproken, gevolgd door de maatschappelijke opbrengst, waarbij vooral wordt ingegaan op de relatie tussen organisatiesociologie en organisatiekunde. Dit laatste onderdeel is beslist een aanwinst.

Met dit boek beschikken wij nu niet alleen over een bijzonder fraai, breed opgezet, zeer gedegen en toegankelijk geschreven overzicht van de organisatiesociologie van de twintigste eeuw, maar ook van de belangrijkste huidige 'frontlinies' en 'integratiepogingen' op dit onderzoeksterrein, die stellig hun sporen zullen nalaten in het onderzoek van de volgende eeuw. Vanuit sociologisch gezichtspunt belangwekkend is ook dat de auteurs steeds weer de vraag stellen welke inzichten het verrichte onderzoek ons verschaft in vier centrale organisatieproblemen: bestuurbaarheid, beheersbaarheid, controleerbaarheid en leefbaarheid. Men kan het slechts betreuren dat dit gezichtspunt niet uitvoeriger wordt uitgewerkt dan nu het geval is.

Zoals reeds gezegd, bestrijkt het boek een zeer breed terrein, vele genres van organisatie-sociologisch onderzoek passeren de revue. Het is uiteraard onmogelijk om alles te behandelen, de auteurs hebben keuzen moeten maken, die ook goed te verdedigen zijn. Toch zijn er twee onderwerpen waarvan ik graag had gezien dat de auteurs er hun licht over hadden doen schijnen. In de eerste plaats mis ik aandacht voor het onderwerp schaal(vergroting). Toegegeven, zo nu en dan komt de factor omvang zeker aan bod, maar ik mis een meer systematische behandeling. In de eerste druk werd dit onderwerp aan de hand van de Astonstudies en het werk van Blau behandeld, maar deze passages zijn nu helaas geschrapt. Het schaalprobleem is een complex en weerbarstig onderwerp, dat echter nog altijd bijzonder actueel is en bovendien zeer relevant vanuit het gezichtspunt van de eerder genoemde organisatie-

problemen. Hetzelfde geldt voor het onderzoek over uitvoerende functionarissen, met name in (semi-) overheidsorganisaties. Dit is een terrein van onderzoek dat sinds het einde van de jaren zeventig, onder meer onder invloed van M. Lipsky, *Street-level bureaucracy* (1980) een grote vlucht heeft genomen, ook in Nederland. Wellicht gaat het in strikte zin niet om een geheel nieuw 'genre', maar de benaderingswijze lijkt mij voldoende vernieuwend om enige aandacht te rechtvaardigen. Maar zo heeft waarschijnlijk elke lezer zijn eigen 'stokpaarden' en 'helden' die hij graag een plaatsje had gegund in dit magistrale werk.

Slechts op één onderdeel heb ik kritiek en dat betreft de enigszins merkwaardige behandeling van rationele-keuzebenaderingen. Terecht wordt uitgebreid de transactiekostentheorie van Williamson behandeld, maar onduidelijk is waarom – overigens kort – aandacht wordt besteed aan het werk van Coleman en de Nederlandse 'verklarende sociologie', waarin organisatievraagstukken geen prominente rol spelen. Daarentegen wordt verzuimd aan te geven dat de economische benadering van organisatievraagstukken al in de jaren zestig opkomt en daarna een sterke groei doormaakt. Belangrijke werken uit de beginperiode, zoals A. Downs, *Inside bureaucracy* (1967) en W. Niskanen, *Bureaucracy and representative government* (1971), blijven onvermeld. Voorts kan men op interorganisatieel en institutioneel terrein nog wijzen op het werk van V. en E. Ostrom. Deze benadering heeft wel veel belangstelling getrokken in de economie, de politicologie en de bestuurskunde, maar niet in de organisatiesociologie. Ik deel de scepsis van de auteurs over de blijvende waarde van deze benadering voor de organisatiesociologie. Dit neemt echter niet weg dat een meer volledige, kritische evaluatie van deze stroming zijn nut zou hebben gehad. De vele in dit boek besproken uitkomsten van organisatie-sociologisch onderzoek bieden daartoe even zovele bouwstenen.

H. van Goor
Vakgroep Sociologie
Rijksuniversiteit Groningen